

NHỮNG CÔNG TRÌNH NGHIÊN CỨU DÂN TỘC HỌC Ở VÂN NAM*

TRẦN HỒNG HẠNH

Cũng như Việt Nam, Cộng hòa Nhân dân Trung Hoa là một quốc gia đa dân tộc. Mặc dù đã có nhiều công trình nghiên cứu về vấn đề dân tộc của Trung Quốc song các công trình này vẫn chưa được các nhà dân tộc học và văn hóa học Việt Nam biết đến nhiều bởi sự hạn chế về ngôn ngữ (tiếng Trung Quốc), nguồn thông tin và cách tiếp cận. Trung Quốc không chỉ là một quốc gia lớn mà còn là láng giềng gần gũi của Việt Nam. Vì vậy, tìm hiểu về Trung Quốc (kể cả dưới khía cạnh đất nước vẫn con người) là điều cần thiết.

Vân Nam là một tỉnh của nước Cộng hòa Nhân dân Trung Hoa, nằm ở phía Tây và có đường biên giới giáp với ba nước, trong đó có Việt Nam. Đây cũng là một tỉnh của Trung Quốc có nhiều dân tộc nhất cùng chung sống. Vì vậy, sự đa dạng về văn hóa tộc người là một tất yếu. Tuy nhiên tại vùng này, cũng như nhiều vùng khác trên thế giới, vẫn luôn tồn tại nhiều mâu thuẫn giữa phát triển kinh tế và gìn giữ các bản sắc văn hóa tộc người. Trong những năm qua, Viện hàn

lâm Khoa học Xã hội tỉnh Vân Nam đã coi trọng công tác nghiên cứu văn hóa các dân tộc trong tỉnh và đạt được nhiều thành quả to lớn trong công tác này. Tuy nhiên, các

nghiên cứu này chỉ mới được công bố tại Trung Quốc bằng tiếng Trung Quốc. Nhằm truyền bá rộng rãi và giới thiệu những nghiên cứu này cho bạn đọc và các nhà nghiên cứu Việt Nam, trong chương trình hợp tác nghiên cứu khoa học giữa Viện hàn lâm Khoa học Xã hội Vân Nam (Trung Quốc) và Viện Văn hóa - Thông tin (Bộ Văn hóa, Thể thao và Du lịch - Việt Nam), Viện Văn hóa - Thông tin và Tạp chí Văn hóa Nghệ thuật (Hà Nội, Việt Nam) đã dịch sang tiếng Việt và phát hành cuốn sách *Những công trình nghiên cứu dân tộc học ở Vân Nam* vào năm 2007.

Cuốn sách là một tập hợp 23 nghiên cứu về văn hóa đa dạng ở tỉnh Vân Nam, những thành tựu và những vấn đề đặt ra trong việc bảo tồn và phát huy vốn văn hóa cổ truyền các dân tộc, đặc biệt là các dân tộc thiểu số, trong xã hội đương đại cũng như những kinh nghiệm trong quá trình nghiên cứu dân tộc học văn hóa ở những tộc người cụ thể ở Vân Nam. Nếu xếp theo chuyên đề, cuốn sách đề cập đến các vấn đề sau: 1) Lịch sử và phát triển kinh tế - xã hội - văn hóa của một số dân tộc ở tỉnh Vân Nam; 2) Kiến thức và phương thức truyền tải thông tin của một số dân tộc ở tỉnh Vân Nam; 3) Tín ngưỡng và tôn giáo; 4)

* Nhiều tác giả (2007), *Những công trình nghiên cứu dân tộc học ở Vân Nam*, Viện Văn hóa - Thông tin, Tạp chí Văn hóa nghệ thuật, Hà Nội, 613 trang, khổ 14,5 x 20,5 cm.

Nghệ thuật - Kỹ thuật - Kiến trúc truyền thống; và 5) Các khía cạnh văn hóa khác. Dưới góc độ tộc người, các dân tộc được xem xét trong công trình gồm có: Hời, Na Xi, Hmông, Cảnh Pha, Dao, Tạng, Hà Nhì, Bạch, Khương, Phở Mễ, Mông Cổ, Thái, Di, Độc Long, Cơ Nặc và một số dân tộc khác được đề cập rải rác trong những nghiên cứu về kinh tế - văn hóa - xã hội của tỉnh Vân Nam.

Về lịch sử và phát triển kinh tế - xã hội - văn hóa của một số dân tộc ở tỉnh Vân Nam, gồm có các bài viết: “*Nhìn nhận đúng đắn hiện tượng lịch sử kháng chiến của người Hời - Vân Nam*” của tác giả Nạp Kỳ, “*Ý thức cội nguồn và sự hướng tâm truyền thống của dân tộc ít người Vân Nam*” (Dương Sĩ Kiệt), “*Sự phát triển xã hội đa dân tộc tỉnh Vân Nam Trung Quốc*” (Hát Thánh Đạt) và “*Đặc điểm và sự ảnh hưởng đến bối cảnh lịch sử quan hệ giữa các dân tộc Vân Nam - Trung Quốc*” (Quách Gia Ký). Những nghiên cứu này nhấn mạnh rằng hoàn cảnh địa lý tự nhiên đa dạng, phức tạp và quá trình lịch sử phát triển xã hội đặc thù có ảnh hưởng rất mạnh đến sự phát triển xã hội của các tộc người. Các dân tộc này đã có những đóng góp to lớn trong sự phát triển chung của Vân Nam. Tuy nhiên, xã hội đa dạng dân tộc ở Vân Nam cũng có những hạn chế nhất định. Do đó, cần xem xét mọi mặt của vấn đề nhằm xử lý tốt mối quan hệ giữa các dân tộc trong xã hội, phát huy những mặt mạnh và khắc phục những hạn chế của một xã hội đa dân tộc nhằm phát triển hơn nữa kinh tế - xã hội và văn hóa.

Một loạt bài viết về “*Lý luận và thực tiễn về xây dựng tỉnh lớn văn hóa dân tộc Vân Nam Trung Quốc*” (của Thái Nghị), “*Phụ nữ Mông Cổ - Vân Nam kế thừa văn hóa truyền thống*” (Hoàng Thuần), “*Di đồng văn hóa và*

sự tác động qua lại của một tộc người sống ở biên giới” (Hoàng Quang Thành), “*Sự va đập văn hóa (Nghiên cứu so sánh sự biến đổi văn hóa đương đại giữa tộc người Cơ Nặc và tộc người Thái Si Xoong Ba Na)*” (Trịnh Hiểu Vân) đã khẳng định tầm quan trọng của văn hóa dân tộc trong sự phát triển của xã hội Vân Nam. Các tác giả cũng nêu lên những đặc trưng nổi bật, những thế mạnh và hạn chế của một nền văn hóa đa tộc người. Phát huy những thế mạnh của văn hóa dân tộc là tất yếu nhằm từng bước phát triển kinh tế - văn hóa - xã hội, đoàn kết dân tộc, cung cấp một điển hình khu vực thịnh vượng của dân tộc Trung Hoa và sự ổn định phát triển của khu vực các dân tộc trên thế giới - vốn là một quyết sách chiến lược quan trọng của Trung Quốc trong khai thác lớn miền Tây của đất nước này.

Vai trò của tài nguyên và hệ sinh thái cũng có ảnh hưởng lớn đến phát triển kinh tế - xã hội của các dân tộc ở Vân Nam. Mặc dù mới chỉ dừng lại ở những nghiên cứu điểm nhưng các bài viết về “*Ảnh hưởng “lấy Hạ biến Di” trong chính sách “Cải thổ quy lưu” đối với xã hội người Na Xi*” (Dương Phúc Tuyên); “*Sinh thái tự nhiên núi Ai Lao và kết cấu không gian sinh sống người Hà Nhì*” (Vương Thanh Hoa), “*Người Độc Long với việc bảo vệ sinh thái lưu vực sông Độc Long*” (Trương Huệ Quân) đã khẳng định tầm quan trọng của nguồn tài nguyên trong sự phát triển của các cộng đồng dân tộc. Các chính sách liên quan đến sử dụng đất đai và các tài nguyên khác của nhà nước Trung Hoa qua các thời kỳ cùng với những tập quán sản xuất của một số dân tộc đã làm thay đổi, cả tích cực và tiêu cực, diện mạo xã hội và cơ tầng văn hóa của họ.

Về kiến thức và phương thức truyền tải thông tin của một số dân tộc ở tỉnh Vân Nam, có các bài viết “*Tác động giữa giáo dục với*

kinh tế ở huyện tự trị dân tộc Di - Thạch Lâm” (Phạm Tô Kỳ) và “Phương thức truyền tải thông tin nguyên thủy của tộc người Cảnh Pha” (Kim Lê Yên). Trong đó, những hiểu biết và kinh nghiệm trong cuộc sống của các dân tộc đóng vai trò quan trọng trong đời sống của họ. Các dân tộc đã lĩnh hội và tích lũy các kiến thức này bằng nhiều cách (qua giáo dục chính quy ở các nhà trường, truyền khẩu dân gian và các phương thức khác). Dù bằng phương thức này hay phương thức khác, những kiến thức này đã, đang và vẫn sẽ tiếp tục giúp người dân sinh tồn và phát triển.

Về tín ngưỡng và tôn giáo, có các nghiên cứu “Bàn về tác dụng nghi thức độ giới của người Dao - Vân Nam” (Hoàng Quý Quyền), “Tín ngưỡng bản địa của người Bạch” (Đổng Kiến Trung), “So sánh văn hóa ma thuật trong tín ngưỡng người Khương và người Phổ Mễ” (Dương Chiếu Huy) và “Nhận thức về không gian núi thần của tộc người Tạng - Vân Nam” (Quách Tịnh). Trong các bài viết này, thông qua một số sự vật, hiện tượng và các nghi lễ, các tác giả đã nhấn mạnh ý nghĩa tâm linh của một số cộng đồng dân tộc thiểu số ở Vân Nam vốn rất phong phú, đa dạng và phức tạp. Qua đó, mối quan hệ giữa con người với con người, con người với xã hội và con người với thế giới siêu nhiên được bộc lộ rõ nét và liên quan chặt chẽ với nhau. Bên cạnh đó, theo xu hướng chung, ảnh hưởng tôn giáo lẫn nhau là điều không thể phủ nhận ở một số dân tộc ở Vân Nam.

Về nghệ thuật - kỹ thuật - kiến trúc truyền thống, có các bài viết về “Trang phục truyền thống và cách tân của người Hmông tỉnh Vân Nam” (Nhan Ân Tuyền), “Mộc nã thị động” và phong tục cổ truyền người Cảnh Pha” (Vương Á Nam), “Văn hóa và kỹ thuật dệt lanh người Hmông - Vân Nam” (Cổ Văn

Phượng), “Nghệ thuật chùa Phật người Thái - Vân Nam” (Ngô Bình). Đây là các bài viết về văn hóa vật thể của một số dân tộc ở Vân Nam. Các khía cạnh của nền văn hóa này đã góp phần làm phong phú thêm tính đa dạng và thể hiện đặc trưng văn hóa tộc người thông qua những hiện vật vẫn được lưu giữ và trao truyền cho đến ngày nay. Bên cạnh đó, vấn đề giao thoa và hội nhập văn hóa ở các dân tộc được thể hiện khá rõ nét trong sự kết hợp giữa bảo lưu các giá trị văn hóa truyền thống và kế thừa các yếu tố văn hóa hiện đại.

Ngoài ra, các khía cạnh văn hóa khác của các dân tộc ở Vân Nam cũng được đề cập đến trong cuốn sách bao gồm “Lý luận mới về Bạch Văn của người Bạch” (Hầu Xung) và “Diễn biến lịch sử trong lịch pháp của người Hà Nhì” (Dương Vạn Trí).

Tóm lại, mặc dù hầu hết các nghiên cứu trên mới chú trọng mô tả dân tộc học nhưng cũng chứng tỏ công việc sưu tầm và nghiên cứu các nền văn hóa khác nhau của các dân tộc ở Vân Nam đã đạt được những thành tựu nhất định. Đặc biệt, với sự ra đời của cuốn sách (tiếng Trung Quốc và tiếng Việt), bạn đọc Việt Nam, nhất là các nhà dân tộc học Việt Nam, đã có cơ hội tốt để tiếp cận và hiểu biết nhiều hơn về đời sống của các dân tộc ở Vân Nam. Trên cơ sở đó, có thể gợi mở những ý tưởng nghiên cứu mới về các dân tộc sống ở cả Trung Quốc và Việt Nam nhằm đưa ra những so sánh và định hướng phát triển cho các tộc người này.